

QOR ODAM HAQIDA TADQIQOTLAR

Karimova Malohatoy Mo‘minjonovna

Andijon davlat pedagogika instituti
Pedagogika - psixologiya kafedrası o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada asosan insoniyat olib borilayotgan jumboqlar ustidagi tadqiqotlar haqida va ularni natijalari haqida so‘z boradi. Jumboqlarga tadqiqotlarga bo‘lgan e‘tibor, uning inson hayotidagi bevosita o‘rni va ahamiyati haqidagi fikrlar bashariyat uchun muhim hodisa ekanligi alohida e‘tiborga olingan.

Kalit so‘zlar: Qor odam, Fizika, jumboq, kriptid, gominid, kriptozoologiya, afsona.

Qor odam har doim insoniyat uchun jumboqli masala hisoblanadi. O‘z navbatida ko‘plab olimlarni tadqiqotlar olib borishiga sabab bo‘ladi. Fizika va astronomiya bo‘yicha eng dolzarb jumboqlari singari qor odam ham insoniyat uchun qiziqarli mavzu ekanligi bilan ahamiyatlidir. Qor odam odamsimon jonzot, kriptid. Odatda ikki oyoqda yuradigan katta tukli gominid sifatida tasvirlanadi.

Ko‘pgina an‘anaviy xalqlarning afsonalari g‘alati odamlar yoki tukli maymunlar haqida gapiradi. Qor odam haqidagi tasavvurlar asosan „guvohlar“ning ko‘rsatmalariga asoslanadi. Uning mavjudligini tasdiqlovchi ashyoviy dalil sifatida keltirilgan moddiy obyektlar (asosan qordagi oyoq izlari, soch va boshqalar) ham mavjud. Taxminlarga ko‘ra, bu mavjudo trelikt gominid yoki kamdan-kam hollarda qadimgi davrlardan hozirgi kungacha saqlanib qolgan inson jinsining qadimgi turidir. Qor odam eng mashhur „turlar“dan biri bo‘lib, uning mavjudligi kriptozoologiya tarafdorlari tomonidan tan olingan. Biroq, uning mavjudligini tasdiqlovchi aniq faktlar yo‘q. Uning mavjudligining „moddiy dalillari“ olimlar tomonidan o‘rganilganda, ma‘lum turlar tomonidan qoldirilgan narsalar (sochlar, izlarning bir qismi - masalan, ayiqning izlari) to‘g‘ri qayd etilmagan va o‘rganilmagan. Bundan tashqari, olimlarning ta‘kidlashicha, bunday „yashirin turlar“ning mavjudligi juda dargumon, chunki populyatsiya sonini saqlab qolish uchun turni osongina aniqlashga imkon beradigan juda ko‘p individlar bo‘lishi kerak, iqlim sharoiti va oziq-ovqat manbalarining xususiyatlari bunday xususiyatlarga ega bo‘lgan mavjudotlarning yashab qolish extimolini kamaytiradi.

Geograf va toponimist E. M. Murzaev Ko‘pgina Markaziy Osiyo tillarida Himolay ayig‘i „qor odam“ deb atalganligini ta‘kidladi (tib. m‘yeti). Bu nomning

soʻzma-soʻz tarjimai chalkashliklarga va tom maʼnoda odamga oʻxshash mavjudot haqidagi tasavvurlarning paydo boʻlishiga olib keldi. Shimoliy Amerika qor odami saskvoch ning nomi salish tillaridan kelib chiqqan, bu yerda seʼsxas “yovvoyi odamlar“ degan maʼnoni anglatadi., „Guvohlar“ koʻpincha odamdan baquvvatroq va mushakdan tana tuzilishiga ega, oʻtkirlashgan bosh suyagi, uzun qoʻllari, qisqa boʻyni va katta pastki jagʻi, nisbatan qisqa beli, butun tanani qoplagan qalin tuklar (qora, qizil, oq yoki kulrang) bilan ajralib turadigan mavjudot haqida gapirishadi. Yuzi toʻq rangda. Boshdagi sochlar tanasidagiga qaraganda uzunroq. Moʻylovi va soqoli juda siyrak va kalta. Boʻyi har xil, oʻrtacha odam boʻyidan to 3 m yoki undan ortiqqacha deb tasvirlanadi. Qor odamlarining togʻli populyatsiyalari gʻorlarda yashaydi, oʻrmon odamlari daraxt shoxlariga uya quradilar.

1937-yilda Frenk Smayt tomonidan Himoloy togʻlarida topilgan oyoq izlari zanjiri, u bu izlarni qor odamning izlari deb adashgan. Fotosuratni oʻrgangan mutaxassislar, bu albatta ayiq izlari degan xulosaga kelishdi.

XX asrda Himoloyga alpinistlarning „ziyorati“ boshlanganda, qor odam haqida yangi hikoyalar paydo boʻldi. Shunday qilib, Everestga yaqinlashganda, ular uning oyoq izlarini koʻrdilar. Baʼzi togʻli monastirlarda, goʻyoki yeti mavjudligini tasdiqlovchi ashyoviy dalillar saqlanadi. 1986-yilda yakka alpinist A. Vulrij shimoliy Himoloyda 6 futlik yeti bilan uchrashganini daʼvo qildi va uzoq masofadan olingan suratni koʻrsatdi, unda uzoqdan odamsimon figura koʻrinib turar edi.

1991-yilda Xitoy-Rossiya ilmiy ekspeditsiyasi Nepal bilan chegaradagi Xitoy Tibetida ishladi, bu ekspeditsiya rasmiy ravishda glyatsiologik ekspeditsiya deb eʼlon qilindi, ammo asosiy maqsadi qor odamni qidirish edi va Yaponiya tomonidan moliyalashtirildi. Uning ishtirokchisi A. A. Tishkov (1994-yildan - geografiya fanlari doktori) 5000 metrdan ortiq balandlikda „insonsimon“ mavjudotni uchratib, uni fotoplyonkaga, lekin uzoq masofadan tasvirga olishga muvaffaq boʻldi. Tishkov „Yeti“ni ayiq deb hisoblaydi.

Markaziy Osiyoda qor odam alamas yoki almasti deb ataladi. 1427-yilda Tamerlan saroyiga tashrif buyurgan nemis sayyohi Xans Shiltenberger kitob nashr etdi, unda boshqa narsalar qatori yovvoyi odamlar haqida ham eslatib oʻtiladi Togʻlarda yovvoyi odamlar yashashadi, ularda boshqa odamlar bilan xech qanday umumiylik yoʻq. Bu mavjudotlarning butun tanasi yung bilan qoplangan, faqat yuzida va kaftlarida tuklar yoʻq. Ular togʻlarda hayvonlarga oʻxshab yugurishadi va barglar, oʻtlar va yana nima topsa shu bilan oziqlanishadi.

Almastaning rasmi 19-asrning Moʻgʻuliston tibbiy maʼlumotnomasida berilgan. XX asrda ham almastlarga duch kelinganligi haqida dalillar mavjud. 1925-yilda Pomirda Qizil Armiya oʻlgan yovvoyi ayolning jasadini koʻrdi, ular bu jasadni bosmachilar yashiringan gʻordan topishdi. Sayohatchi Ivan Ivlovning taʼkidlashicha, u

1963-yilda Oltoyning mo'g'ul yonbag'irlarida durbin orqali bir nechta „insonsimon mavjudotlarni“ ko'rgan. Shuningdek, u mahalliy aholining ushbu mavjudotlar bilan ko'p uchrashganligi haqidagi hikoyalarini to'plagan.

1940-yilda biolog Van Zelin ovchilar tomonidan otib o'ldirilgan yovvoyi odamning jasadini ko'rganini da'vo qildi. U bu jonzo'tni qalin va uzun kulrang-qizil sochlari bilan qoplangan ayol sifatida tasvirlagan. 1950-yilda ikki „yovvoyi odam“ bolasi bo'lgan onani tog'larda boshqa geolog olim ko'rgan. 1976-yilda Xubey provinsiyasida olti nafar xitoylik zobit „qizil mo'yna bilan qoplangan g'alati, dumsiz jonzo't“ga duch keldi. Keyin bu hududga ilmiy ekspeditsiya yuborildi.

„Yovvoyi odamlar“ bilan uchrashuvlarning „dalillari“ Malayziya va Indoneziyadan ham keldi. 2004-yilda Indoneziyaning Flores orolida „xobbitlar“ (Flores odami) deb ataladigan kichik bo'yli qadimgi odamlarning qoldiqlari topilganida, ular mahalliy ebu-gogo folklor qahramonlarini esladilar, ular katta ko'zlarga va butu tanani qoplangan tukka ega, g'alati tilda gapiradigan, odamlardan mevalar va musallas o'g'iraydigan pakana odamlar sifatida tasvirlangan.

Qor odam haqidagi xabarlar Kavkaz tog'laridan ma'lum. Biolog Ya.K.Badridze noma'lum shaxs tomonidan meteostansiya rahbariga hujum qilgani, uning orqasida odam qiyofasidagi kaft izini qoldirgani haqida guvohlik berdi, lekin bu kaft izi uch baravar katta edi. Badridze uzoq yillar Janubiy Kavkaz tizmasida, Gruziyaning Dog'iston bilan chegarasida joylashgan Lagodinskiy qo'riqxonasida ishlagan. Bu hududda uzoq vaqtlardan beri lagodexaxlar - jun bilan qoplangan va baland tog'li o'rmonlarda yashaydigan ulkan yovvoyi odamlar haqida hikoyalar mavjud. 1970-yillarda tog'li qishloqlardagi ko'plab keksa odamlar bu odamlarni uchratganini da'vo qilishgan.

• Qor odam haqidagi hikoyalarning aksariyati iqlimiy jihatdan noqulay hududlardan keladi, bu esa bunday yirik hayvonning ovqatlanishi haqidagi savolni tug'diradi^[7].

Bigfoot bilan uchrashuvlar yoki uning mavjudligi izlari topilganligi haqidagi dalillarning tushuntirishlari quyidagilardir:

• Xalq va professional folklorning qayta hikoyalari (ehtimol, rivoyatchilar tomonidan ijodiy ravishda to'ldirilgan) („qora alpinist“, speleologlar folkloridagi turli „g'or aholisi“ va boshqalar) real voqealar haqida habar sifatida qabul qilinadi.

• Kuzatuvchi xatolari. Haqiqiy hayvonlar (masalan, ayiq) va ba'zi hollarda jonsiz narsalar (shamol ostida o'simliklarning harakati, yorug'lik va soyalar o'yinlari) yomon ko'rish sharoitida ular qor odam deb adashilishi mumkin. Qor odamning izlari sifatida butunlay boshqacha kelib chiqishga ega izlar yozilishi mumkin. Shunday qilib, katta o'lchamdagi yalangoyoq odam izlariga o'xshash oyoq izlarining paydo bo'lish mexanizmi ma'lum:qor qoplani ko'pincha panjalari bilan bir qatorda yuradi, shuning

uchun oyoq izlari qisman bir-biriga yopishadi, natijada ikkita bir-biriga yopishgan izlar bitta katta izga oʻxshaydi. E. M. Murzaev Himolay ayigʻi (“qor odam”, “Yeti” atamalari uning nomidan olingan) ekvatorial insolyatsiya sharoitida qorda juda katta hajmgacha erishi mumkin boʻlgan oyoq izlarini qoldirishini taʼkidlaydi. Ayiq orqa oyogʻini qisman oldingi oyoq izining tepasiga qoʻyishi mumkin, shuning uchun ayiq harakatining teskari yoʻnalishida joylashgan ulkan odam iziga oʻxshash juda katta iz hosil qiladi.

• Diqqatni jalb qilish yoki boshqa maqsadda qasddan qilingan yolgʻon. Shunday qilib, gipsli izlarni soxtalashtirish oson. Togʻli hududlarda qor odamni kuzatishning baʼzi holatlari uzoq muddatli kislorod yetishmovchiligi sharoitida tizimli gallyutsinatsiyalar sifatida talqin qilinishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. ^{2.1 2.2 2.3 2.4 2.5} Abominable Snowman (mythology) Encyclopædia Britannicada
2. ↑ Топорков А. Л. Мифы и мифология XX века: традиции и восприятие // Человек и общество: поиски, проблемы и решения. 1999.
3. ↑ Мелетинский Е. М. Миф и двадцатый век // Избранные статьи. Воспоминания. М., 1998.
4. ↑ Daegling, David J.. Bigfoot Exposed: An Anthropologist Examines America's Enduring Legend. Altamira Press, 2004 — 62—63 bet. ISBN 0-7591-0539-1.
5. Мурзаев Э. М. Путешествия без приключений и фантастики. М.: Географгиз, 1962. С. 95—99.
6. Sasquatch (legendary creature) Encyclopædia Britannicada
7. ↑ Margaryan et al. 2021.